

Arşiv Belgelerinin Sanat Eserlerinin Provenansındaki Belirleyiciliği*

The Determination of Archival Records in the Provenance of Works of Art

GİZEM TELLİ** - HAKAN ANAMERİÇ***

Öz

Bu çalışmada, disiplinler arası bir yapıya sahip ve birçok bilim dalı/uygulama alanı ile bağlantılı olan arşivciliğin, belge bağlamında sanat ile olan ilintisine değinilerek, bir sanat eserin orijinalliğinin ve menşeinin belirlenmesinde hangi belgelerin kullanılabileceğini ve hangi belgelerin tutulması gerektiği ile ilgili öneri ve görüşlere yer verilmiştir. Çalışmanın, literatüre en önemli katkılarından biri, provenans araştırmalarında kullanılabilecek belgeleri sistematik bir şekilde sınıflandırmasıdır. Provenans, bir sanat eserin oluşturulduğu andan günümüze kadarki mülkiyet tarihi olarak tanımlanabilir. Sanat eserlerinin provenansının belirlenmesinde arşiv belge ve kayıtlarının kullanılması, bu materyalin kanıt değerinin kullanıldığı farklı bir alanı ifade etmektedir. Arşiv belge ve kayıtlarına atfedilen delil olma niteliği, sanat eserlerinin sanatsal değerinin güvenilirliği ile koleksiyon nesnesi olabilme potansiyeline yönelik somut göstergelerin yorumlanmasına destek verebilmektedir. Bu çalışmada bir sanat eserin provenans araştırmasında kullanılabilecek kaynaklar öncelikle 3 gruba ayrılmıştır. Bunlar; arşiv kayıt ve belgeleri ile belge bileşenleri, araç, ekipman ve teknikler, yayınlar ve uzman görüşleridir. Arşiv kayıt ve belgeleri ile belge bileşenlerinde, mektuplar, günlükler, defterler, eserin kendisinde, çerçeve ve tuvalinde bulunan işaretler, damgalar, etiketler, imza, sanatçı, [eser] satış ve sergi katalogları, envanter kayıtları, fotoğraflar, miras kayıtları, bağış sözleşmeleri, gazete kupürleri, sigorta kayıtları, orijinallik sertifikaları, restorasyon raporları açıklanmıştır. Araç, ekipman ve tekniklerde, grafolojiden, mikroskop, UV (morötesi) ışını ve X ışınından (röntgen) ve radyokarbon tarihlendirmeden bahsedilmiştir. Çalışmanın sonunda ise, sanatçıların, koleksiyonerlerin, sanat galerisi ve

* Bu makale, [Ankara Üniversitesi](#) Sosyal Bilimler Enstitüsü Bilgi ve Belge Yönetimi Ana Bilim Dalı'nda Prof. Dr. Hakan Anameriç'in danışmanlığında Gizem Telli tarafından hazırlanan yüksek lisans tezinden yararlanılarak üretilmiştir.

Makale geliş tarihi: 15 Ekim 2024, kabul tarihi: 27 Ocak 2025, araştırma makalesi.

** Kütüphaneci, [Kültür ve Turizm Bakanlığı](#), Ankara/Türkiye, gizem.telli@ktb.gov.tr, ORCID

*** Prof. Dr., [Ankara Üniversitesi](#) Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Bilgi ve Belge Yönetimi Bölümü, Ankara/Türkiye, anameric@ankara.edu.tr, ORCID

sanat merkezlerinin üretmesi ve/veya saklaması gereken belgelere değinilmiştir. Ayrıca bir sanat eserinin provenans araştırması yapılırken nasıl bir yol izlenebileceği, açıklanmıştır.

Anahtar sözcükler: Provenans, sanat eseri arşivleri, sanat eseri provenansı, sanat araştırması, belge analizi

ABSTRACT

This study addresses the connection between archiving, which has an interdisciplinary structure and is related to many scientific fields and application areas, and art in the context of documents. It includes suggestions and opinions on which documents can be used to determine the authenticity and provenance of an artwork and which documents should be kept. One of the most important contributions of the study to the literature is its systematic classification of documents that can be used in provenance research. Provenance can be defined as the history of ownership of an artwork from the moment it was created to the present day. The use of archival documents and records in determining the provenance of artworks represents a different area where the evidential value of this material is applied. The attribute of evidence attributed to archival documents can support the interpretation of concrete indicators related to the reliability of the artistic value of artworks and their potential to be collectible items. In this study, the sources that can be used in the provenance research of an artwork are primarily divided into three groups: archival records and documents, tools, equipment, and techniques, and publications and expert opinions. Within archival records and documents, letters, diaries, notebooks, markings found on the artwork itself, marks, stamps, labels, signatures, artist, [work] sales and exhibition catalogs, inventory records, photographs, inheritance records, donation agreements, newspaper clippings, insurance records, originality certificates, and restoration reports are discussed. In terms of tools, equipment, and techniques, topics such as graphology, microscopy, UV (ultraviolet) light, X-rays, and radiocarbon dating are mentioned. Finally, the study addresses the documents that artists, collectors, art galleries, and art centers should produce and/or preserve. It also explains the steps to be taken when conducting provenance research on an artwork.

Keywords: Provenance, artwork archives, artwork provenance, art research, document analysis

Giriş

ARŞİVLER, sahip oldukları belge ve bu belgelerin taşıdıkları arşivsel değer ile önem kazanan kurumlardır. Bu değerın güvenilirliği, geçerliliği, doğruluğu ve kanıt/delil olarak ne kadar sağlam olduğu, o belgelerin kaynağı ve niteliğiyle doğru orantılıdır. Arşivcilik literatüründe provenans olarak ifade edilen belgenin “orijin/kaynak/menşe” bilgisi, aynı zamanda temel arşivcilik prensiplerinden biri olarak kabul edilmektedir. Provenans aynı zamanda bir belgenin veya belge grubunun kime ait olduğunu, kim tarafından üretildiğini ve muhafaza edildiği bilgisini içermektedir. Bu temel arşivcilik terimi sanat eserleri için de büyük ölçüde aynı anlam ve içerikte kullanılmaktadır. Sanat galerileri, müzeler ve özel koleksiyon

sahipleri, provenansı ve orijinallığı kanıtlanmış sanat eserlerine sahip olmayı ve bunları ilgililerle paylaşmayı tercih etmektedirler. Bu eserler arasında en popüler olanlar da şüphesiz tablolardır –çizim, eskiz müsvedde vb. de bu gruba dâhil edilebilir–. Tablolar sanatsal ve estetik açılardan değerlerinin görülebilmesi için sergilenmekle birlikte farklı tarz, teknik, konu ve kompozisyonları bağlamında maddi değerlerinin de olduğu ve bu değer karşılığında ticari değişimi yapılabilen eserlerdir.

Orijinallik ve menşe kanıtlama süreci, söz konusu eserlerin üretiminden son kullanıcıya/sahibine kadar olan hikâye, kişisel ve/veya kurumsal aidiyetliği güvenilir ve kanıt niteliği taşıyan belgeler ile ortaya konulabilir. Eserlerin menşesinin kanıtlanması, eserin üreticisine bunları geniş kitlelerle paylaşan sanat kurumlarına ve bu eserlere sahip olan/olmak isteyen koleksiyonerlere daha güvenilir ve saygın bir mülkiyet/aidiyetlik bilgisi kazandırabilecektir. Bunun yanı sıra belgesel kanıtlama, sahte eserlerin belirlenmesinde sanat eseri üreticilerine ve sahiplerine hukuki olarak destek veren sanat eksperlerine de yardımcı olabilecektir. Eserler açısından yukarıda bahsedilen süreçlerin belgeler ile kanıtlanabilmesi bu eserlerle ilgili kişi ve kurumların hukuki düzenlemeler dâhilinde belge üretmeleri, yeterli, güvenilir ve erişilebilir arşivlerinin olmasını gerektirir. Kurum ve özel olarak nitelenebilecek bu arşivlerin eserin üretiminden, sergilenmesine, bağışlanmasından ticari değişiminin yapılmasına kadarki farklı ancak birbirine bağlı süreçleri açıklayabilecek belgeleri gerek mevzuat gerekse özel anlamda barındırması hukuki, ahlaki ve sanatsal açıdan önemlidir.

Bu bağlamda bir sanat eserinin orijinallığı, menşei ve aidiyetinin belirlenmesinde, eserle ilgili belirleyici ve kanıtlayıcı arşiv belgeleri çok önemlidir. Günümüzde bir sanat eserinin orijinallığını kanıtlamak için çok çeşitli yöntemler de kullanılmaktadır. Kızılötesi ışınlar, X-ray (röntgen), radyokarbon tarihlendirme gibi deneye dayalı ve laboratuvarlarda uygulanabilen yöntemler dışında, belgelerden de yararlanılmaktadır. Oluşturulduğu tarihten günümüze kadar geçen sürede hikâyesi belgelenen sanat eserlerinin provenans araştırması, hakkında hiçbir bilgi elde edilemeyen bir esere göre daha kolay yapılabilmektedir.

Arşiv belgeleri, sanat eserlerinin yalnızca tarihsel geçmişini değil, aynı zamanda hukuki ve etik değerlerini güvenilir bir şekilde ortaya koyan önemli araçlardır. Sanat eserlerinin orijinallığını ve mülkiyet geçmişini araştırmak, sadece kültürel mirasın korunması açısından değil, aynı zamanda sanat dünyasının ekonomik ve etik yapısını desteklemek açısından da büyük bir öneme sahiptir. Bu çalışmada, arşiv belgelerinin sanat eserlerinin provenansını belirlemedeki katkıları ve bu süreçte kullanılan belgelerin türleri detaylı bir şekilde ele alınacaktır.

Çalışmada,

- Bir sanat eserinin provenans araştırmasını yaparken yararlanılabilecek belgeleri açıklamak,
- Sanat eserinin orijinallığını kanıtlamada belgelerin önemini vurgulamak,
- Bu süreçte kullanılabilecek ve sonucunda belge/doküman üretilen yöntem ve teknikleri kısaca açıklamak amaçlanmaktadır.

Çalışmada disiplinler arası bir yapıya sahip ve birçok bilim dalı/uygulama alanı ile bağlantılı olan arşivciliğin, belge bağlamında sanat ile olan ilintisine değinilerek, bir sanat eserinin orijinalliğinin ve menşesinin belirlenmesinde hangi belgelerin kullanılabileceğini ve hangi belgelerin tutulması gerektiği ile ilgili öneri ve görüşlere yer verilecektir.

Sanat Eserlerinin Provenans

Literatürde “organik yöntem” olarak da kullanılan provenans, “Arşiv Terimleri” adlı çalışmada; “Arşiv belgelerinin işlem gördükleri tarihteki oluşum ve ilişkisel biçimlerine uyarak, işlevsel ve kurumsal faaliyetleri yansıtacak biçimde düzenleme yöntemi” olarak açıklanmaktadır.¹ Sanat alanında ise provenans, en bilinen sanat organizasyonlarından biri olan Getty tarafından “bir sanat eserinin ilk yaratıldığı andan müzeye gelişine kadar olan mülkiyet tarihi” olarak tanımlanmıştır.²

Hemen her sanat eseri, oluşturulduğu tarihten itibaren bir hikâyeye sahiptir. Sanat eserleri yasal olarak bağış, miras veya satın alma yoluyla el değiştirebilmektedir. Bu yasal yöntemlerin aksine yasadışı olarak el değiştiren, çalınan veya kaçırılan sanat eserleri de vardır. Bir sanat eserinin orijinal olması ne kadar önemliyse onun mülkiyetinin/aidiyetinin kanıtlanması da o kadar önemlidir. Eserin yasal yollarla edindiği kanıtlanamazsa eser üzerinde hak iddia eden kişiler olduğunda eser sahibi kendini ve eseri savunamayacaktır. Bu olası durumların aydınlatılmasında, sanat eseriyle ilgili üretilen her türlü belge ve bilgi önem taşımaktadır.

Sanat eserlerinin provenans araştırmasındaki zorluklar, çoğunlukla eserlerin eksik/yanlış belgelenmesi veya belgelenmemesi sebebiyle yaşanabilmektedir. Sanat eseriyle ilgili yeterince kaynağa ulaşılamadığında, eserin hikâyesinde çeşitli zaman boşlukları oluşabilmekte, bu da yasal sorunlara neden olabilmektedir. Şunu da dikkate almak gerekir ki, provenans araştırmasında kesin doğrular veya yanlışlar yoktur. Böyle bir araştırmaya başlandığında her türlü sorunla karşılaşılabilir. Her ne kadar provenans terimi arşiv belgelerinin/materyalinin kaynağını ifade etse de sanat eserlerinin kaynağı/menşei için de kullanılmakta ve orijinallik, otantiklik, güvenilirlik sıfatlarını da işaret edebilmektedir.

Sanat eserlerinin taşıdığı maddi değer, orijinalliği ve menşei ile doğru orantılı olduğu için eseri kimin, ne zaman ürettiği ve bilgilerin doğru/yeterli olduğunun bilinmesi hem maddi değerinin hem de sanat dünyasındaki saygınlığının tespiti de belirleyicidir. Genel anlamda sanatçısı belli olan eserler her zaman daha güvenilir, maddi bakımdan değerli ve daha tercih edilir olmuşlardır. Elbette her sanat eserinin üreticisi, üretim sırası ve sonrasındaki bilgileri net ve tam olmayabilir hatta sanat eserinin kopya ve/veya sahteleri de üretilmiş olabilir.

Sanat eserlerinin bilhassa da tabloların önemli bir koleksiyon ve değişim potansiyeli vardır. Son 200 yıldır bu sanat ürünlerine talep ciddi oranda artmış,

¹ Arşiv Terimleri, haz. Fatih Rukancı, Hakan Anameriç ve Alparslan Başar, (Ankara: Devlet Arşivleri Başkanlığı, 2023), s. 104.

² Amanda Berman, “What is Provenance” (8.4.2022) <https://www.getty.edu/news/provenance-explained-why-it-matters-who-owns-art> [Erişim tarihi: 12.08.2024]

kendine özgü kuralları ve jargonu olan bir “piyasa” oluşmuştur. Söz konusu talebin getirdiği yeni kriterler, bu sanat eserlerinin orijinalliğinin ön planda olduğu bir dizi araştırmayı da zorunlu hâle getirmiştir.

Özellikle savaş, darbe, siyasi çatışmalar gibi olağanüstü olaylarda sanat eserlerine yönelik gerçekleştirilen yağma, hırsızlık ve diğer hukuk dışı davranışlar, mülkiyet ve telif haklarına ilişkin önlemlerin alınmasını gerektirmiştir. Çalınan ve/veya el konulan sanat eserlerinin tespiti ve iadesi için de ülkeler bazı girişimlerde bulunmuşlardır. Örneğin, Naziler tarafından yağmalanan, çalınan sanat eserlerinin iadesine nasıl yaklaşılabileceğine ilişkin bir yönerge olan Washington İlkeleri (The Washington Principles), 44 ülke tarafından 1998 yılında kabul edilmiş ve ülkeler kendi müzelerinin koleksiyonlarını araştırmaya başlamıştır.³

Sanat bakımından provenans araştırması, yalnızca eserlerin sahiplerine veya menşe ülkelerine geri dönmesine yardımcı olmakla kalmaz, bu eserlerin fiyatlarının artmasına da katkıda bulunmaktadır. XVIII. yüzyıla kadar devam eden Avrupa Pazarı, sanat eserlerine değer biçmek ve pazarı hareketli tutmak için provenans araştırmasına güvenmiştir. Ne türde olursa olsun, kaynağı güvenilir bir eserin değeri, kaynağı belli olmayan diğer eserlere göre daha fazladır. Eser eğer önemli görülen bir sergide veya koleksiyondaysa ve bunun kanıtları da varsa eserin orijinalliği de büyük ölçüde kanıtlanmış sayılabilir ve dolayısıyla maddi değeri yükselebilir. Bu bakımdan provenans araştırmasının asıl amacı, çalıntı sanatın tespitine yardımcı olmak olsa da özellikle antika pazarının gelişmesine de katkı sağlamıştır.⁴ Sadece kayıp veya çalıntı sanat eserlerinin değil, sahte olduğundan şüphe edilen eserler için de provenans araştırması yapılması gerekir. Sahtecilik, bir sanat eserini gerçekmiş, orijinalmiş gibi göstererek karşı taraftakileri kandırmak amacıyla hile yapmak demektir.⁵

Sanat Eserlerinde Provenans Araştırmasında Kullanılabilecek Bileşenler

Bir sanat eserinin provenans araştırmasında eserdeki birçok bileşen çeşitli yöntemlerle incelenip yorumlanırken sanatçı ve sanat eseri ile ilgili oluşturulan belge, kayıt ve yayınlardan da yararlanılmaktadır.

Bir sanat eserinin provenans araştırması kullanılabilecek kaynak ve yöntemler;

- Arşiv kayıtları ve belgeleri ile belge bileşenleri,
- Araç, ekipman ve teknikler,
- Yayınlar ve uzman görüşleri

olarak sayılabilir.

³ Meghan Smiley, *Uneasy Provenances: Exhibiting, Collecting, and Dealing in the Nazi Era* (Yüksek lisans tezi). (Arizona State University, 2019), s. 2. <https://www.proquest.com/dissertations-theses/uneasy-provenances-exhibiting-collecting-dealing/docview/2226619896/se-2> [Erişim tarihi: 31.07.2024]

⁴ Yvett. M. Abiuso, *Antiquities and the Art Market: Forever Divided or Will Ancient Art Find Its Place in an Evolving Contemporary Art Market?* (Yüksek lisans tezi). (Sotheby's Institute of Art - New York, 2022), s. 32. <https://www.proquest.com/dissertations-theses/antiquities-art-market-forever-divided-will/docview/2627562841/se-2> [Erişim tarihi: 31.07.2024]

⁵ Hasan Tahsin Gökcan, “Resmi Belgede Sahtecilik Suçu (TCK M. 204)”, *Ankara Barosu Dergisi*, 3 (2009), s. 93.

1. Arşiv Kayıtları, Belgeleri ve Belge Bileşenleri

Sanat eserinin provenans araştırmasında arşiv kayıtlarından ve belgelerden yararlanılmaktadır. Bu belgeler çok çeşitli olabildiği gibi önemsiz ve alakasız görünen bir belge de provenans araştırmalarına yardımcı olabilmektedir. Provenans araştırmalarında kullanılabilecek belge ve kayıtlar şunlardır;

- (a) Mektuplar, günlükler, defterler
- (b) Eserin kendisinde, çerçeve ve tuvalinde bulunan işaretler, damgalar, etiketler
- (c) İmza
- (d) Sanatçı, [eser] satış ve sergi katalogları, envanter kayıtları
- (e) Fotoğraflar
- (f) Miras kayıtları, bağış sözleşmeleri
- (g) Gazete kupürleri
- (h) Sigorta kayıtları, orijinallik sertifikaları, restorasyon raporları

a. Mektuplar, Günlükler, Defterler

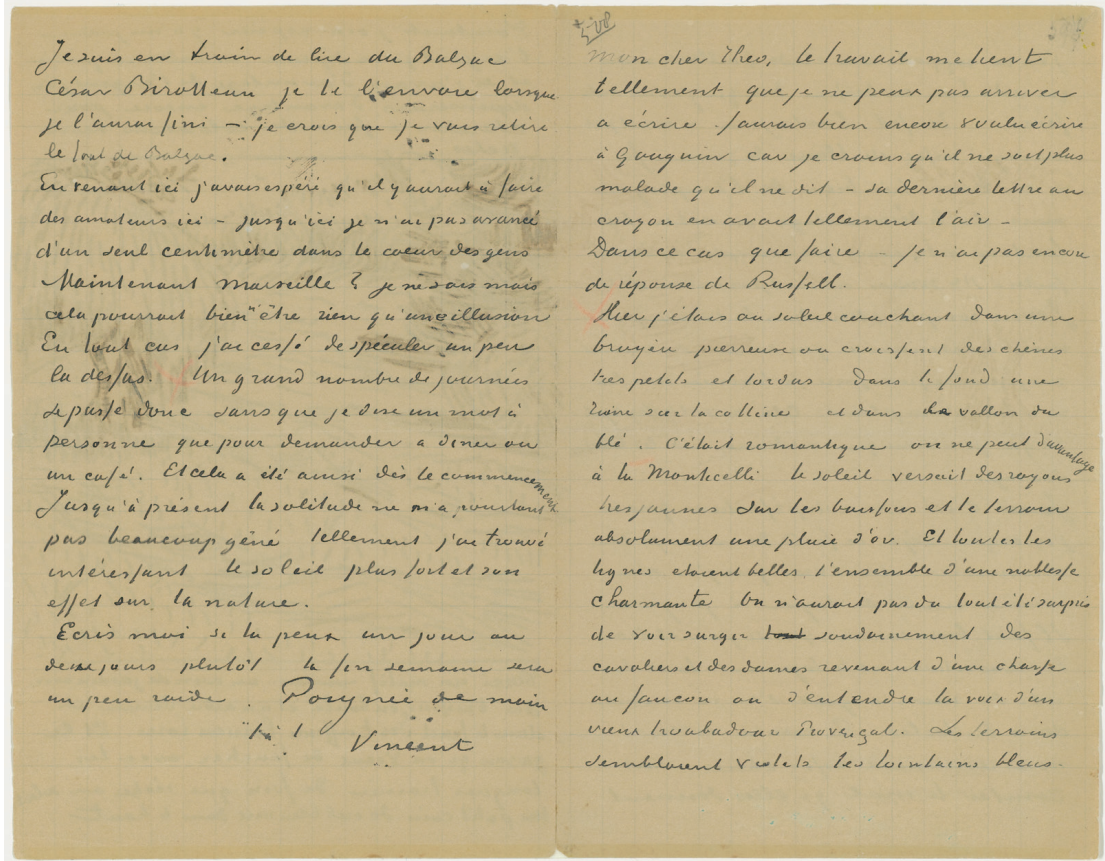
Mektup yazmak, defter ya da günlük tutmak günümüzde çok tercih edilmese de XXI. yüzyıla kadar haberleşme ve kişinin duygu ve düşüncelerini ifade etmesinde çok önemli olmuşlardır. Özellikle sanatçıların kalemlerinden çıkan yazılar hem onları tanımak hem de hislerini, yaşadıklarını ve eserlerini öğrenmek için başvurulabilecek ilk belgelerdir.

Görsel 1: Montmajour'da Gün Batımı tablosu

(https://en.wikipedia.org/wiki/File:Sunset_at_Montmajour_1888_Van_Gogh.jpg)

2013'teki bir *The Guardian* haberine göre, Norveçli bir sanayici olan Christian Nicolai Mustad (1878-1970), İsveç büyükelçisinin evine yaptığı ziyaret sırasında, sahibi olduğu bir Vincent van Gogh (1853-1890) tablosunu görmesi ve sahte olduğunu söylemesi üzerine, tabloyu evinin çatı katına kaldırmıştır. Görsel 1'deki *Montmajour'da Gün Batımı* isimli bu tablo, 1888'de yapılmış ve Arles'teki Montmajour tepesindeki kırsal bölgeyi ve oradaki yıkık bir manastırı resmetmektedir.

Görsel 2: Vincent Van Gogh'un kardeşi Theo'ya 5 Temmuz 1888'de yazdığı mektup

(<https://www.vangoghletters.org/vg/letters/let636/letter.html#translation>)

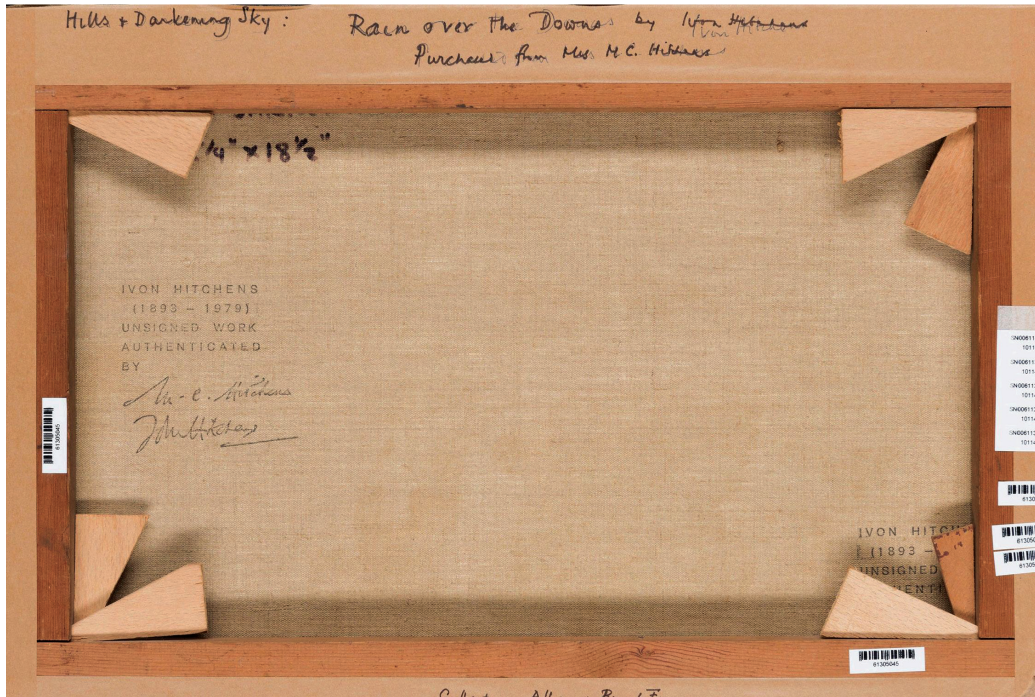
Bu tablonun orijinalliğinin kanıtlanmasında başvurulacak kaynak, Van Gogh'a ait özel bir belge olmuştur. Van Gogh, kardeşi Theo'ya (1857-1891) yazdığı bir mektupta anlattığı, yeni keşfettiği bir manzaranın tasvirinde, muhteşem güneş ışığından, kesinlikle bir altın yağmuru olarak bahsetmiş, devamında ise şöyle yazmıştır: “Şövalyelerin ve leydilerin, şahinlerle avdan dönerken birdenbire ortaya çıktığını görmeniz veya eski bir yerel ozanın sesini duysanız hiç şaşırırmazdınız; tarlalar mor, mesafeler mavi görünüyor.” Van Gogh'un bu ifadeleri yazdığı mektup Görsel 2'dedir. Fırça darbelerinin çeşitliliği, boyanın kremi olması, uygulandığı hız ve canlılığı tablonun Van Gogh tablosu olduğunun düşünülmesinin sebeplerinden olmuştur.⁶

⁶ Mark Brown, “Newly Discovered Van Gogh Painting Kept in Norwegian Attic for Years”, *The Guardian* (09.09.2013). <https://www.theguardian.com/artanddesign/2013/sep/09/van-gogh-painting-discovered> [Erişim tarihi: 31.07.2024]

b. Eserin Kendisinde, Çerçeve ve Tuvalinde Bulunan İşaretler, Damgalar, Etiketler

Bir sanat eseri özellikle de tablolar, bir pasaport gibi, taşındığı, sergilendiği yerlerle ilgili damgalar, etiketler içerebilmektedir. Etiketler üzerinde yer alan harf, sayı, rumuz, isim, kısaltma/inisyal, adres gibi bilgilerin etiketin hazırlanma amacına ilişkin bazı belge ve defterlere kaydedildiğini gösterebilmektedir. Bu etiketler tablonun malzemesinin nereden alındığı, onarım görüp görmediği, nelerde sergilendiği ve kime ait olduğu konusunda önemli ipuçları verebilmektedir. Bazı Erken Modern Dönem (1450-1789) koleksiyoncuları da koleksiyonlarındaki eserleri mürekkep veya balmumundan yapılmış arma ve/veya işaretlerle etiketlemiştir. Kültür varlıklarına ilişkin yasalara sahip ülkeler, sanat eserlerini, uzun yıllar boyunca, ihracat izinleri için kullanılan kauçuk damgalarla onaylamıştır. Bu damgaların tasarımı ve uygulanması farklılıklar gösterebilmektedir. Ayrıca her galeri, müze veya müzayede evinin kendine özgü bir numaralandırma ve etiketleme sistemi de vardır. Eserlere uygulanan semboller sahipler hakkında bilgi verirken eserlerin kronolojik ve coğrafi dolaşımlarını da tanımlayabilmektedir.⁷

Sanat merkezlerine gelen eserlere verilen numaralara kayıt numarası da denilmektedir. Kayıt numarası, eserin edinildiği zamanı/tarihi içerebilmektedir. Örneğin British Museum'da bulunan kayıt numarası “2000,0930.20” olan bir eserin 2000 yılında müzeye geldiği kayıt numarasının ilk bölümünden anlaşılabilmektedir.

Görsel 3: Christie's koleksiyonundaki bir tablonun arkası

(https://www.christies.com/features/what-to-look-for-on-the-back-of-a-painting-12542-3.aspx?sc_lang=en)

⁷ “Provenance: A Forensic History of Art”. <https://kam.illinois.edu/resource/provenance-forensic-history-art> [Erişim tarihi: 25.02.2024]

Bir diğer örnekte XIX. yüzyılın başlarından itibaren tabloların arkasını bir envanter numarasıyla işaretleyen Christie's, başlangıçta bu sayıları bir şablon yardımıyla siyah mürekkeple yazarken diğer müzayede evleri tebeşir kullanmıştır. Günümüzde, boya ve kalem kullanımı yerine, Görsel 3'teki gibi barkodlu çıkartma uygulaması daha yaygın hâle gelmiştir. Zaman geçtikçe sanatçıların kullandıkları araçlar da değişmeye ve gelişmeye başlamış, sanatçılar, önceleri ahşap paneller üzerinde çalışırken, XV. ve XVI. yüzyıllarda tuvale, XVII. yüzyılda ise bakır levhalar üzerine resimler yapmaya başlamışlardır. Bu malzemeler, tedarikçilerinin damgalarını ve etiketlerini, işletmelerinin adlarını/markalarını ve adreslerini içerebilir, bu da bir eserin izini sürerken faydalanılabilecek ipuçlarındandır. Tuvallerdeki sayılar, bir eserin ne zaman ve nerede satıldığını/alındığını, bazen kimin sattığını ve ne kadara satıldığını gösteren verileri içermektedir.

Londra'daki Christie's arşivleri, yaklaşık 250 yıldır sahip olduğu sanat eserlerinin kaydını tutmaktadır. Bu kayıtlar, eserlerin farklı içerikteki bilgilerini bir araya getirmenin yanı sıra, eserin geçmişte farklı sanatçılara atfedilip atfedilmediğine de ışık tutmaktadır. 2013'te Christie's, arkasında "272ER" yazan bir Rembrandt portresini satmıştır. "272ER" kodu, 1928'de Christie's'te yapılan Sir George Lindsay Holford'a (1860-1926) ait bir koleksiyonun müzayedesini ifade eden koddur. Bu koddan tablonun menşeinin, şu anda hepsi müzelerde olan üç Rembrandt eserinin daha sahibi olan, Burlington Güzel Sanatlar Kulübü'nün kurucusu Robert Stayner Holford'a (1808-1892) uzandığı tespit edilebilmiştir.⁸

c. İmza

Sanatçıların eserlerin kendilerine ait olduğunu ifade ettikleri en yaygın kullanılan işaret imzadır. İmza⁹; *"bir kimsenin bir metinde yazılı olanları kabul ettiğini, gördüğünü veya bir şeyin kendisi tarafından yapıldığını göstermek üzere kendi eliyle ve kendine has bir biçimde yazdığı ismidir"*. Sanatçılar eserlerine yalnız imzalarını atmakla kalmayıp başka işaretlemeler de ekleyebilmektedir. Örneğin İngiliz sanatçı Ben Nicholson (1894-1982), eserlerinin arka yüzünü imzalamanın, eseri adlandırmanın ve tarihlemenin yanı sıra bazı eserlerine adresini de eklemiştir. Buna benzer bilgiler, uzmanların sanat eserinin ardındaki hikâyeyi oluşturmaya katkı sağlayan önemli bilgilerden olmuştur.¹⁰

Bir sanatçının eserlerini imzalaması, eserin ona ait olduğunu ifade etme şeklidir. Tamamlanmış bir işin göstergesi olduğu kadar zaman, yer ve ortamın kaydını tutmak için de yaygın olarak kullanılan sanatçı imzaları, sanat üretiminin, lonca sistemlerinden bireysele geçtiği Erken Rönesans döneminde yaygınlaşmıştır.

8 [Olivia Ghosh], "What to Look for on the Back of a Painting: An Expert Guide". (8.11.2022), https://www.christies.com/features/what-to-look-for-on-the-back-of-a-painting-12542-3.aspx?sc_lang=en [Erişim tarihi: 31.07.2024]

9 İmza dilimizde tek ve geniş bir anlamda kullanılıyorsa da Latin kökenli dillerde imza için kullanılan signature, autograph ve holograph kelimeleri, farklı ortamlara farklı amaçlar için atılan imzaya karşılık gelmektedir. Bu bakımdan imza (signature) genel anlamda sadece resmî evraka, otograf (autograph) ise resmî evrak dışındaki ortama atılmaktadır.

10 Jeremy Lewison, "The Early Prints of Ben Nicholson", *Print Quarterly* 2 (1985), s. 114-115.

Sanatçılar tek bir imzaya bağlı kalmadan çeşitli semboller ve varyasyonlar kullanmışlardır. Bu varyasyonlar eserleri tarihlendirme çalışmalarında belirleyici olabilmektedir. Örneğin Pablo Picasso (1881-1973), kariyerinin ilk yıllarında (1893-1901) diğer adlarını da kullanarak *P[ablo] Ruiz Picasso*, *P. R. Picasso* veya *Paul Picasso* şeklinde imzalar atarken, Analitik Kübist Dönemi'nde, “sanatın değerini düşürmemek” için tuvallerinin ön yüzlerini imzalamayı tamamen bırakmıştır. Sonraki dönemlerinde ise ünlü altı çizili imzasını benimsemiştir.¹¹ Pablo Picasso tablosu olduğu düşünülen bir tablo incelendiğinde, eserin hangi Picasso döneminde yapıldığı ve o dönemde hangi imzayı kullandığı incelenerek bir çıkarım yapılabilir. Picasso'nun farklı dönemlerinde ve farklı eserlerinde imza şeklinin değiştiği görülmektedir. Picasso'nun kimi ilk dönem eserlerinde adı ve soyadı bir arada görülürken, kimi resimlerinde daha karmaşık ve el yazısı formunda atılmış bir imza ile karşılaşılmaktadır.

Resimlerin geometrik yapısına uygun olarak imzanın içerisindeki harflerin de giderek geometrikleştirdiği, kaligrafik bir yapıda olmasına karşın birbirlerinden ayrıştığı ve her bir harfin farklı bir karakter yapısına sahip olduğu analiz edilmektedir. Tek başına yeterli bir kanıt olmasa da sanatçı imzaları eserin orijinallliğini kanıtlama yolculuğunda en etkili başlangıç noktasıdır.¹²

İmzanın sanat eserleri için değerini gösteren bir örnek olarak, bir müzayede satışa sunulan Ressam Hasan Vecihi Bereketoglu'na (1895-1971) ait olduğu iddia edilen *Barbunya Balıkları* ve *Peyzaj* adlı iki tablo verilebilir. Sanatçının mirasçısı Fatma Derin tarafından sahte olduğunun iddia edilmesiyle 1999 yılında hukuki süreç başlamış ve mahkemenin eserlerin sahte olduğunu tescillemesiyle, imzaların tablodan silinmesine hükmedilmiştir. Bir başka olay ise Şefik Bursalı'ya (1903-1990) ait olduğu iddia edilen eserde yaşanmış ve 2007 yılında açılan davada yine “sahte” sonucu çıkmıştır.¹³

d. Sanatçı Katalogları, Satış ve Sergi Katalogları, Envanter Kayıtları

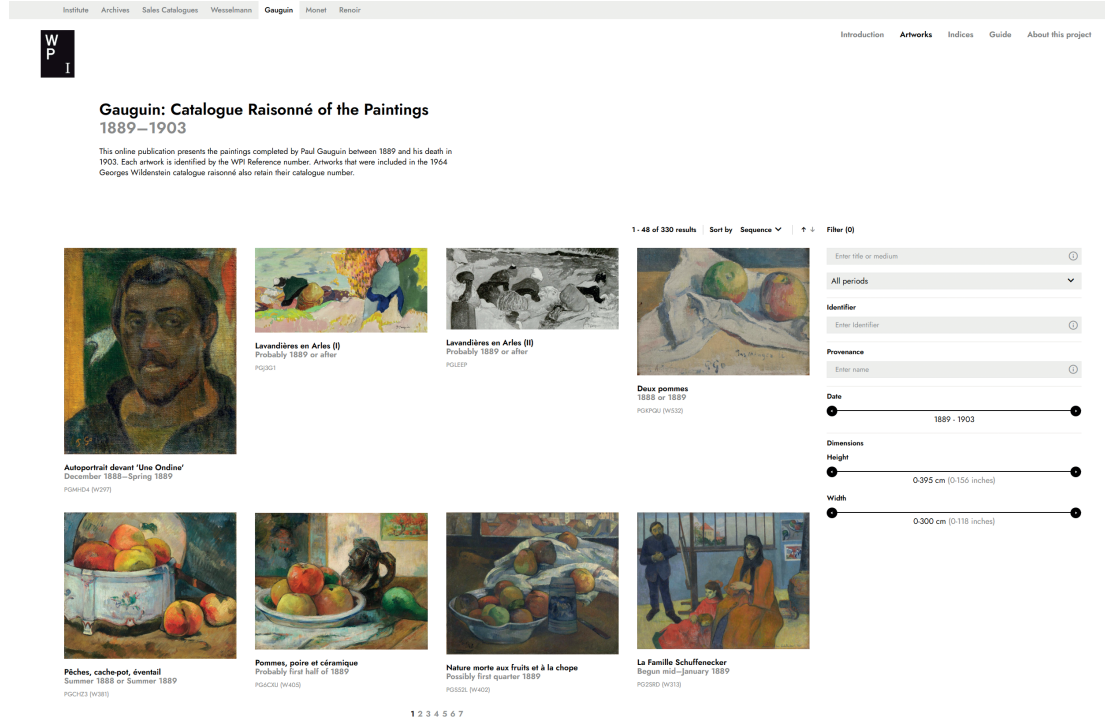
1766'dan beri hizmet veren sanat galerisi Christie's uzmanları, imzaları sanatçı kataloglarından arayarak kontrol etmekte, hatta kimi zaman bir imzanın gelişimine dayanarak bir eserin tarih kapsamını daraltabilmektedir. “[Artist's] Catalogue Raisonné” olarak bilinen bu sanatçı katalogları, bir sanatçının belirli bir ortamda veya tüm ortamlarda, bilinen tüm eserlerinin kapsamlı ve açıklamalı bir listesidir. Bu kataloglar yeni bilgiler elde edildikçe güncellenmesi gerekmektedir. Basılı yayınlarda bu çok zorken günümüzde dijital olarak yayınlanan sanatçı katalogları sayesinde hem bu kaynağa erişim kolaylaşmış hem de her türlü bilgi kolaylıkla

¹¹ Tim McNeese, *The Great Hispanic Heritage: Pablo Picasso*, (New York, NY: Chelsea House, 2006), s. 15-16, 32; John Richardson, *A Life of Picasso Volume I 1881-1906*, (Toronto: Random House of Canada Limited, 2013), s. 85, 106, 109.

¹² “7 important things to know about artist signatures”, (24.07.2017). <https://www.christies.com/features/7-things-to-know-about-artist-signatures-8365-1.aspx> [Erişim tarihi: 31.07.2024]

¹³ “Dolandırıcılık sanatı”, (12 Mart 2021). <https://gazeteoksijen.com/turkiye/dolandiricilik-sanati-16924> [Erişim tarihi: 10.01.2025]

güncellenebilmektedir.¹⁴ Türkiye'de sahte tablo riski en fazla olan ressamlardan biri olan Fikret Muallâ (1903-1967), arkadaşlarına resimlerini hediye etmiş, hatta borçlarını bile tablo yapıp vererek kapatmıştır. Sanatçının 15 bin eser yaptığı söylenirse de güvenilir bir sanatçı kataloğu olmadığı için Fikret Muallâ imzalı eserlerin ticareti zor olmaktadır.¹⁵

Görsel 4: Dijital bir sanatçı kataloğu örneği/ Gauguin Catalogue Raisonné of the Paintings

(<https://digitalprojects.wpi.art/gauguin/artworks>)

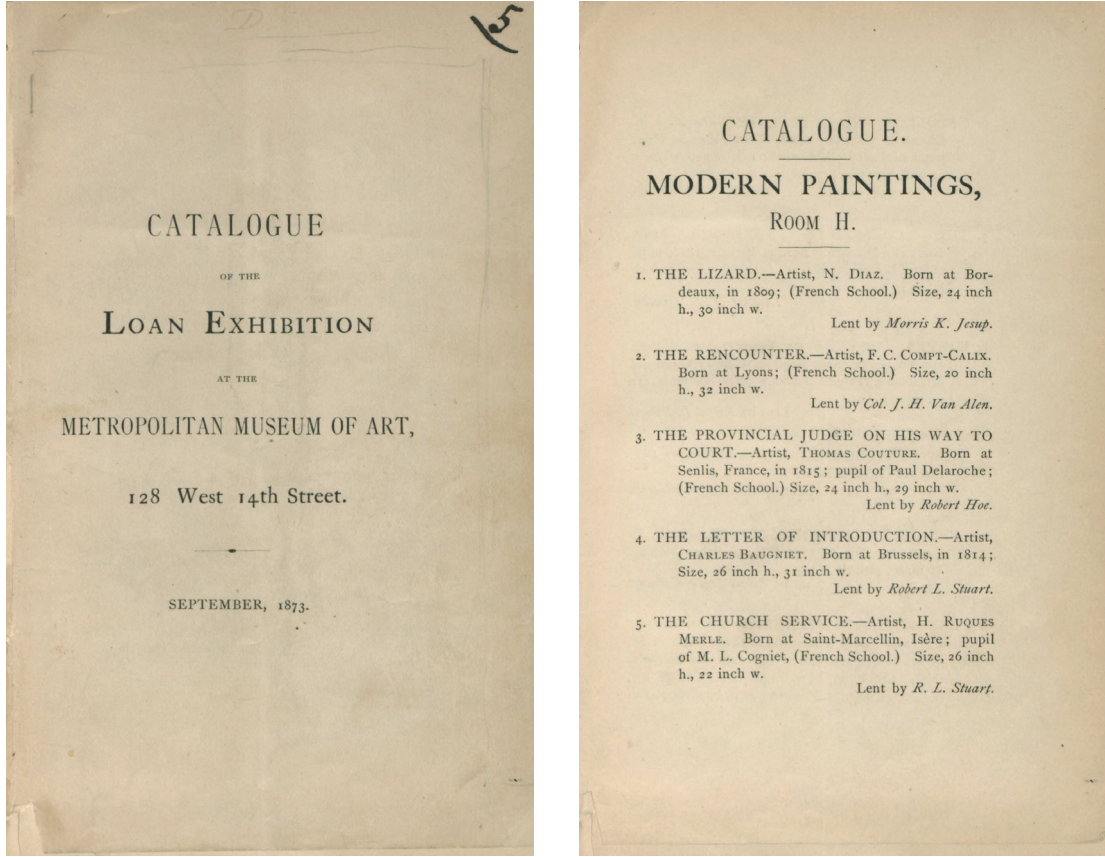
Paul Gauguin'in (1848-1903) dijital olarak hazırlanılıp sunulan kataloğu Görsel 4'teki görülebilir. Burada Gauguin'in 1889 ile 1903'teki ölümü arasında tamamladığı resimleri sunulmaktadır. Her sanat eseri WPI (Wildenstein Plattner Institute) referans numarası ile tanımlanmakta ve 1964'te Georges Wildenstein (1892-1963) kataloğuna dâhil edilen sanat eserleri de katalog numaralarını korumaktadır. Ayrıca katalog başlığına, dönemlerine, tanımlayıcı özelliklerine, provenansına, tarihine, ölçülerine göre filtrelenebilmektedir.

Sergi katalogları, sergileri tanıtmayı, sergilenen eserler hakkında bilgi vermeyi amaçlayan kaynaklardır. Sergi sona erdiğinde, eserler depolara kaldırıldığında veya sahiplerine iade edildiğinde, serginin kaydını tutmak için, fotoğraf, görsel veya tanıtıcı bilgiler içeren kataloglara ihtiyaç duyulmaktadır. Sonradan ortaya çıkan ve orijinaliği doğrulanamayan bir eser, daha önce bir sergide sergilenmiş

¹⁴ Michael Findlay, "The Catalogue Raisonné", In *The Expert versus the object: Judging Fakes and False Attributions in the Visual Arts*, ed. Ronald D. Spencer. (New York, NY: Oxford University Press, 2004), s. 55-59; [Olivia Ghosh], "What to Look for.

¹⁵ "Dolandırıcılık sanatı", (12 Mart 2021).

olabilmektedir. Satış katalogları ise daha çok müzayede evleri tarafından yayımlanır ve sanat eserleri ile bunların fiyatlarına dair bilgi veren kitapçıklardır.

Görsel 5: Metropolitan Sanat Müzesi Kataloğu

(<https://libmma.contentdm.oclc.org/digital/collection/p15324coll10/id/1271/rec/2>)

Görsel 5'te, New York Metropolitan Sanat Müzesi'nin (The Met) 1873'teki sergi kataloğunda, eserler sergilendikleri salona göre ayrılmış ve listelenmiştir. Bu listede eserin adı, sanatçının adı ve sanatçı hakkında kısa bilgiler (doğum yeri, okulu, öğretmeni gibi), eserin ebadı, bağışlayan kişinin adı gibi bilgiler de yer almaktadır. Günümüzde New York Metropolitan Sanat Müzesi katalogları dijital olarak erişime açıktır.

Envanterler genel anlamda müze, galeri ve koleksiyonlarda bulunan sanat eserlerinin basit veya detaylı bir biçimde hazırlanan sistematik sayım ve döküm listeleridir. Envanterler erişimi kolaylaştırmaktan ziyade eserlerin provenansı, bulunduğu yer (depo, salon), fiziksel özellikleri, miktarı, sağlama kaynağı/sağlama metodu, gibi bilgileri tablolar şeklinde açıklayan daha çok yönetsel gereksinimlere cevap veren araştırma araçlarıdır. Bunlar, tanımlamaya yönelik sistematik ve analitik bilgiler içermesi nedeniyle kılavuz, katalog, plan ve listelerin hazırlanmasında kullanılabilir. ¹⁶

¹⁶ Müze Ulusal Envanter Sistemi (MUES) Envanter Modülü Yaygınlaştırma Çalışmaları 1 No'lu Açıklama Kılavuzu, haz. Hakan Melih Aygün ve Nurdan Atalan Çayirezmez. <https://zenodo.org/records/6470834> [Erişim

Envanter bir yerdeki değerli kabul edilen nesnelerin kayıt altına alındığı liste olarak tanımlanabilir. Envanter kaydı tutmak, kayıpların tespiti ve nesnelerin yerinin bulunmasında büyük önem taşımaktadır. Her kurum, değerli gördüğü nesneleri belli kurallar çerçevesinde envanterine kaydetmelidir. Günümüzde, hazırlanan envanter kayıtlarında, eserin numarası, ismi, sanatçısı, türü, boyut ve teknik bilgileri, şu anki konumu veya kimde olduğu, eserin üzerindeki belirleyici özellikler (etiketler, damgalar vb.), eser satılıyorsa fiyatı, satın alındıysa satın alınma bilgileri ve fiyatı gibi bilgilerin yanı sıra eserin bir fotoğrafının da yer alması gerekmektedir.

e. Fotoğraflar

Günümüzde en çok tercih edilen kayıt yöntemlerinden biri olan fotoğraflar, provenans araştırmasında da yardımcı olmaktadır. Camera Obscura ile 1826 yılında kaydedilen ilk fotoğraftan beri fotoğraf makineleri sıkça kullanılmış günümüzde ise cep telefonları sayesinde kolaylıkla ulaşılabilir hâle gelmiştir. Bu görüntüleme tekniğinin “anın kaydedilmesi” özelliği, zaman içerisinde nesnedeki değişimleri ortaya koyabilme kapasitesi nedeniyle güvenilir bir teknik ve destek materyali olarak kabul görmüştür. Fotoğraflar uzun bir dönemdir sanat müzeleri, galeriler ve kişisel koleksiyonların envanter bilgilerinin görsel kanıtları olarak kullanılmaktadır.¹⁷

Gerek bir sanat eserinin üretiminin hemen ardından eseri kayıt altına almak için çekilen fotoğraflar gerekse daha eski eserlerin bilerek ya da bilmeyerek çekilen fotoğrafları provenans araştırmasında önemli kaynaklar olmaktadır. Örneğin bir sanat tüccarı olan René Gimpel'in (1881-1945) sahip olduğu eserlerden üç André Derain (1880-1954) tablosunun II. Dünya Savaşı (1939-1945) sırasında çalındığını ortaya çıkarmak için Gimpel'in Paris'teki oturma odasında çekilen fotoğraf delil hâline gelmiştir. Gimpel'in eserleri kendi isteğiyle satmadığını ise aile arşivinde bulunan Gimpel'in hizmetçisine yazdığı bir mektup ortaya çıkarmıştır.¹⁸

f. Miras Kayıtları, Bağış Sözleşmeleri

Provenans araştırmasında karşılaşılan zorluklardan biri de aile soylarındaki karışıklık ya da belirsizliklerdir. Sanat eserleri, satın alma ve bağış dışında, miras yoluyla da kamuya açık herhangi bir belgeye gerek kalmadan el değiştirebilir. Koleksiyoncu, bir vasiyetname bırakmadığında, tüm mirası yasal mirasçılara geçmekte ve sanat eserleri de birer eşya olarak bu mirasın bir parçasını oluşturmaktadır. Eserin mülkiyeti hakkında şüpheler oluşmaması için özel hukuk hükümleri gereğince miras kayıtları çok önemlidir. Eserin sahipleriyle ilgili bir araştırma yapılırken miras kayıtlarını da önemsemek gerekmektedir. Ayrıca eğer bir eser bir

tarih: 11.05.2024]; Fatih Rukancı, Hakan Anameriç ve Alparslan Başar, *Arşiv ve Arşivcilik: Kuram, Strateji ve Uygulamalar*, (Ankara: Devlet Arşivleri Başkanlığı, 2021), s. 92.

17 Costanza Caraffa, “Photographs as Documents/Photographs as Objects: Photo Archives, Art History and the Material Approach”, *Collection and Curation* 37 (2018), s. 146.

18 Aurore Laborie, “One Family’s Battle to be Reunited with Art Looted by the Nazis”, *CNN Style*, (2.11.2023). <https://edition.cnn.com/style/gimpel-family-art-restitution-france-nazis/index.html> [Erişim tarihi: 20.12.2023]

kuruma bağışlandıysa, bağışlayan kişi ve bağışlanan kurum arasında bir sözleşme imzalanmalı ve bu sözleşme saklanmalıdır.

g. Gazete Kupürleri

Gazete kupürleri yalnızca kişiler için değil, aynı zamanda kamu ve özel kurumlar için de önemli birer tarihi, bilimsel ve kültürel değere sahip arşiv malzemesi olabilirler. Yerel veya ulusal gazetelerde çıkan haberler, kurum veya olaylar için siyasi ve ekonomik konularda manevi, tarihî ve/veya kanıtsal belge niteliği taşıyabilmektedir. Aynı şekilde bireyler için de benzer bir öneme sahip olabilmektedir.

Bu kaynaklar sanat eserlerine ilişkin provenans araştırması yaparken başvurulabilecek retrospektif kaynaklardan biridir. Bir sanat eserinin provenansını araştırırken eserin oluşturulduğu dönemdeki gazete ve dergilere başvurulabilmekte ve böylelikle sanat eserlerinin sahipleriyle ilgili kuşkular giderilmeye çalışılmaktadır. Örnek olarak, *Bakire ve Çocuk Aziz Augustine'le, Vaftizci Yahya, Monica ve Tolentinolu Nicholas (The Virgin and Child with Saints Augustine, John the Baptist, Monica, and Nicholas of Tolentino)* adlı tablonun provenans araştırmasında, bu tablonun arka yüzündeki katalog, küratöryel kayıtlar ve etiketler, eserin XX. yüzyılda bir erkek ve dört kadına ait olduğunu göstermektedir. Soy araştırması ve New York basınının magazin ve cemiyet hayatına ilişkin gazete kupürleri sayesinde, bu dört kadının aslında tek bir kişi olduğu ve bu koleksiyoncunun birbirini izleyen evlilikleri ve boşanmaları sonucunda adının değiştiği ortaya çıkarılmıştır.¹⁹

h. Sigorta Kayıtları, Orijinallik Sertifikaları, Restorasyon Raporları

Sanat eserleri koleksiyoncular, sanatçılar ve sanat galerileri/müzeleri tarafından sigortalanmaktadır. Sanat eserinin değerinin belirlenmesinde ve korunmasında büyük öneme sahip olan sigorta kayıtları, aynı zamanda bir sanat eserinin orijinallliğini kanıtlamak için başvurulacak resmî belgelerdendir. Ayrıca, sanat galerilerinin satın alımlar sırasında sunduğu orijinallik sertifikaları ve restorasyon geçiren eserlerin restorasyon raporları da aynı derecede önemli kayıtlardır. Bu belgeler hem eserin geçmişini hem de mevcut durumunu doğrulamak açısından kritik rol oynamaktadır.

2. Araç, Ekipman ve Teknikler

Sanat eserlerinin provenans araştırmasında kullanılan teknik yöntemler, eserin orijinallliğini ve tarihsel bağlamını kanıtlamak açısından kritik bir rol oynar. Radyokarbon tarihlendirme, organik malzemelerin yaşını belirlemede oldukça etkili bir yöntemdir; ancak, bu tekniğin yalnızca 1950 öncesi eserler için kullanılabildiği ve eser üzerinde mikroskobik dahi olsa bir hasar yaratabileceği unutulmamalıdır. Benzer şekilde, grafoloji, yalnızca imza doğrulama amacıyla değil, sanatçının yaşamındaki duygusal ve teknik değişimlerin anlaşılmasında da kullanılabilir. Bu

¹⁹ “Provenance: A Forensic History of Art”. [Erişim tarihi: 25.02.2024]

tekniklerin her biri, sanat eserlerinin daha geniş bir bağlamda değerlendirilebilmesini sağlayarak hem akademik hem de pratik uygulamalar açısından önemli katkılar sunar.

- (a) Grafoloji
- (b) Mikroskop, UV (morötesi) ışını, X ışını (röntgen)
- (c) Radyokarbon tarihlendirme

a. Grafoloji

Grafoloji, kişilerin el yazılarından karakterlerinin analiz edilmesine ilişkin çalışmalar yapan bir bilimdir. Kişiler yaşadıkları olayların psikolojik etkilerini uzun süre üzerlerinde taşıyabilirler, bunları yazıya döktüklerinde veya resmettiklerinde ise dışarıdan anlaşılamayan bu etkilerin yansımaları “görünür” hâle gelebilir. Grafoloji bu etkileri ortaya çıkarmasının yanı sıra yazı ve çizimlerle kaydedilenlerin o kişiye ait olup olmadığını ve bunu nasıl bir ruh hâli içerisinde yaptığını inceler.²⁰ Sanatçılar, hem yaptıkları eserleri imzalamak hem de yazılı iletişim için kullandıkları ve zaman içerisinde belirli bir karakteristiğe kavuşan imza ve el yazısı kullanırlar. Bu metin unsurları eserin provenansı için önemli bir kanıt niteliğindedir. Bu bağlamda grafoloji özellikle eserin kime ait olduğu ve sahte olup olmadığı konularında şüphelerin giderilmesi için belge inceleme uzmanları, sanat uzmanları ve kriminologlara önemli avantajlar sağlayan teknikler barındırır. Grafoloji temelde yazı örneğinin ayırt edilmesi ve yorumlanmasıdır. Grafolojik bir inceleme, yazı örneğini bir bütün olarak gözden geçirme, analiz etme, yorumlama ve sentezleme aşamalarından oluşmaktadır.²¹ Yazı ve/veya çizi sahibinin belirlenmesinde kullanılan en önemli kanıt dana önceki bölümlerde de değinilen imzadır. Sanatçıların özellikle de ressamın ortaya koydukları eserleri imzalamaları rutin bir davranış ve aidiyetlik/mülkiyet emaresi olmasının yanı sıra yasa dışı kullanılabilir bir iz de olabilmektedir. Sanat eseri koleksiyonu ve ticaretinde sanatçıların maddi değeri yüksek yapıtlarının sahteleri/kopyaları veya onlara ait olmayan eserlerin üretimi gibi yasal olmayan girişimlerde imza sahteciliği/taklitçiliği sıklıkla rastlanan bir suçtur. Bahsedilen sahtecilik girişimleri uzun zamandır sanat çevrelerini daha dikkatli olmaya ve bilimden azami derecede faydalanmaya itmiştir.

Ressam, eserinde başka bir ressamın imzasını kullanıyorsa bunda kasıt aranmakta ve bu kişilere sanatçı değil sahtekâr denilmektedir. Bu konuya verilebilecek en iyi örneklerden biri John Myatt'tır (1945 -). Myatt, çocukluğundan beri resim yapan bir öğretmendir, ancak iki çocuğunu yalnız büyütmenin zorlukları nedeniyle sahteciliğe başlamıştır. Başlangıçta dolandırıcılık amacı olmasa da müşterilerinden biri olan John Drewe (1948 -), kübist sanatçı Albert Gleizes'in (1881-1953) bir

²⁰ İsmayıl Hakkı Baltacıoğlu, “Grafoloji, Konusu, Metodu, Prensipler”, *Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Dergisi* 12 (1954): s. 133-135.

²¹ Nursu Marmara, *Elyazısının Kişiyi Ait Olup Olmadığını Belirleyen Grafik Göstergeler*. (Doktora Tezi). (İstanbul: İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 1994), s. 19-22, 36-44.

eserinin kopyasını Christie's aracılığıyla 25.000 İngiliz sterlini karşılığında satıp, paranın yarısını Myatt'a verdiğinde, John Myatt bu işten kazanç elde edebileceğini fark etmiş ve sonraki birkaç yıl içinde yaklaşık 200 sahte eser üretilip satmıştır.²² Myatt ve Drewe'in sahteciliği ortaya çıksa da daha önce bu eserlerden bazıları önemli müzelerin koleksiyonlarına dâhil edilmiş, müzelerin kurumsal güvenilirliğini de sarsmıştır. Bu tür sahtecilikleri tespit etmek için grafolojiden yararlanılmaktadır. Grafoloji, her el yazısının benzersiz ve kopyalanamaz olması ilkesine dayanmaktadır. Ayrıca el yazısı, kişinin yaşadığı olaylardan izler taşıyabileceği için kişinin karakterini de yansıtabilir. Grafoloji; psikolojik, hukuki incelemeler, tıp, ticaret gibi birçok farklı alanda kullanılabilir. Özellikle hukuki incelemelerde davaya konu olan olaydaki el yazısı ya da imzanın bahsi geçen kişiye ait olup olmadığını tespit etmek için kullanılmaktadır.²³

Grafoloji uzmanları sahte imzaları tespit ederken çeşitli unsurlara dikkat etmektedir. Örneğin, sahte imzalarda genellikle kendi adını imzalayan birinden beklenmeyecek kadar yavaş, daha kasıtlı bir tavır bulunmaktadır. Ayrıca bir sanatçının, eserlerini normalde imzalayıp imzalamadığını bilmek de sahteciliği anlamada büyük önem taşımaktadır. Örneğin; Stanley Spencer (1891-1959) veya Christopher Wood (1901-1930) eserlerini imzalamayan sanatçılardandır. Bazen bir eserin imzalı olmaması, imzalı olmasına tercih edilebilmektedir.²⁴

b. Mikroskop, UV Işını, X Işını

Sahteciliği belirleyebilmek için genellikle mikroskop, ultraviyole (UV-morötesi) ışını, X ışını (röntgen) gibi deneysel yöntemler de kullanılmaktadır. Bu yöntemlerle kanvas, tuval ve boya üzerine derinlemesine incelemeler yapılabilmektedir. Kullanılan malzemelerin sanatçının yaşadığı dönemde mevcut olmadığı, tuvaldeki örnek çizimler, eserin eskizleri, katmanlarının tespiti gibi birçok faktör göz önünde bulundurularak araştırmalar yapılmaktadır.

Teknoloji/teknik ekipman yardımıyla yapılan deneysel analizler temel olarak, tablonun yüzey incelemesi, arka plan veya boyanın alt katmanlarının analizi ve çeşitli tekniklerle yapılan gövde incelenmesinden oluşmaktadır. Yüzey incelemesi için optik mikroskop ve UV ışını yaygın olarak kullanılmaktadır. Bu yöntemler, eski tabloları gördüğümüz çatlak, kırık, çizik ve kesik gibi hasarların gerçek olup olmadığının belirlenmesini sağlamaktadır. Tablo eskiyse, doğal vernik katmanları güçlü bir şekilde floresan ışığı yayacak, ancak rötuşlu bir tablo çok zayıf bir şekilde floresan ışığı yayacak veya hiç floresan ışığı yaymayacaktır.

Örneğin Peter Paul Rubens'in (1577-1640) *Gerbier Ailesi* adlı tablosunda yapılan boya analizlerinde, tarihsel olarak hatalı yapay mavi renk içeren cilalar bulunduğu

²² Mark Honigsbaum, "The Master Forger". *The Guardian*. (8.12.2005) <https://www.theguardian.com/artanddesign/2005/dec/08/art> [Erişim tarihi: 31.07.2024]

²³ Ayşegül Gökmen, *Grafoloji ve Personel Seçimi*. (Yüksek lisans tezi). (İstanbul: Yeditepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2009), s. 15.

²⁴ "7 important things to know about artist signatures", (24.07.2017).

ispat edilmiştir. UV ışınıyla yapılan incelemede, bu yapay mavi boyanın bulunduğu bölgelerin tablonun geri kalan kısmına kıyasla çok daha az floresan ışık yaydığı ortaya çıkmış ve bu da tablonun rötuşlandığını teyit etmiştir. Özellikle ekonomik zorluklar nedeniyle bir tuvali birçok kez kullanmak zorunda kalan ressamın eserlerinde X-ışınları kullanılarak tablonun altındaki diğer resim ortaya çıkarılmaktadır. Bu tür yöntemlerle elde edilen sonuçlar, sanat eserinin orijinalliğini kanıtlamada çok değerli deliller sağlamaktadır.²⁵

Ülkemizin portre çalışmalarıyla tanınan ressam ve hattatlarından Feyhaman Duran (1886-1970)'in²⁶ Deniz Müzesi'nde bulunan *Barbaros Hayrettin Paşa* tablosunu adı henüz belirlenemeyen İtalyan bir ressamın Chicago Sanat Enstitüsü'nde sergilenen (Art Institute Chicago) *Sinan the Jew and Hayreddin Barbarossa* adlı eserinden esinlenerek yapmış olabileceği iddia edilmiştir. Bu iki eser arasındaki benzerliğin fark edilmesi ile yapılan araştırma sonucunda ulaşılan sonuç Deniz Müzesi yetkilerince “*Ressam Feyhaman Duran'ın tablosunda Barbaros Hayreddin Paşa'yı neden tek başına resmettiği düşündürücüdür. Ressamın tabloya Paris'te tesadüf etmiş olabileceği, fotoğrafik portre anlayışıyla sadece Barbaros Hayreddin Paşa'yı resmetme amaçlı bir çalışma ortaya koyduğu değerlendirilmiştir. İki resim yan yana getirildiğinde Barbaros'un bir fotoğraf benzerliğinde resmedildiği gözlemlenebilir*” şeklinde değerlendirilmiştir. Tablo için değerlendirmelerde bulunan sanat tarihçisi Prof. Dr. Z. Kenan Bilici ise asıl eser olarak kabul gören Chicago Sanat Enstitüsü'ndeki eserin döneminin belirlenmesi için X-ray testi yapılması gerekirse eser üzerinden patina alınıp inceleme yapılması gerektiğini belirtmiştir.²⁷

c. Radyokarbon Tarihlendirme

Radyokarbon tarihlendirme yöntemi, resimde kullanılan malzemenin türü (bitkisel, hayvansal), eserin üretim tarihi, parşömen veya kanvasın yeniden kullanılıp kullanılmadığını belirlemek için kullanılan önemli bir tekniktir.²⁸

ABD'nin 1846'dan beri hizmet veren önemli sanat galerilerinden Knoedler & Company, 2011 yılında büyük bir sahtecilik skandalıyla gündeme gelmiştir. Yaklaşık 15 yıl boyunca satılan eserlerden, değeri toplam değeri 80 milyon doları bulan birçok sahte eser ortaya çıkmıştır. Bu eserler, kendisini aracı olarak tanıtan Glafira Rosales'in, Knoedler'ın direktörü Ann Freedman'a (1949 -) sattığı eserlerdir. Ancak bu eserler aslında Çinli göçmen Pei-Shen Qian (1940 -) tarafından yapılmış ve Mark Rothko (1903-1970), Jackson Pollock (1912-1956) ve Robert Motherwell (1915-1991) gibi ünlü soyut dışavurumcu Amerikalı sanatçıların imzaları taklit edilerek,

²⁵ Jehane Ragai, “The Scientific Detection of Forgery in Paintings”, *Proceedings of the American Philosophical Society* 157 (2013), s. 166.

²⁶ Fatma Yavuz, “Türk Resminin Portre Üstadı: Feyhaman Duran”. *El Sanatları* (23, 2017), s. 52-53.

²⁷ Murat Gürgen, “Oramiral Bülent Bostanoğlu Ünlü Barbaros Tablosunun Sırrını Çözdü”, *Habertürk* (5 Şubat 2017).; Klinger, Linda Susan, Julian Raby: “Barbarossa and Sinan: A Portrait of Two Ottoman Corsairs From The Collection of Paolo Giovio”, *Arte Veneziana e Arte Islamica Provincia di Venezia*, 1989, s. 47-59.

²⁸ Irka Hajdas, Lucio Calcagnile, Mihály Molnár, Tamás Varga and Gianluca Quarta, “The Potential of Radio-carbon Analysis for the Detection of Art Forgeries”, *Forensic Science International*, 335 (2022), s. 1.

onların eserleriymiş gibi satılmıştır. Ann Freedman tabloları satın alırken uzmanlara danıştığını ve eserdeki imzanın bahsi geçen sanatçıya ait olduğu onayını aldığını bu yüzden de eserlerin orijinal olduğuna inandığını ve kesinlikle dolandırıcılık yapmadığını savunmuştur. Sahtecilik skandalı ekonomist Pierre Lagrange'ın (1962 -), Knoedler & Company'den satın aldığı eserin değerini tespit etmek için, tabloyu laboratuvar ortamında uzmanlara test ettirmesiyle ortaya çıkmıştır. Tablo da kullanılan boyanın, eserde imzası bulunan sanatçının yaşadığı tarihlerde kullanılmadığı gibi birçok önemli detayı ortaya çıkaran bu araştırmayla, koleksiyoner galeriye dava açmıştır. Bu davanın duyulmasıyla, sahte eser satın alan diğer koleksiyoncular da mahkemeye başvurmuş, uzun bir tarihi olan Knoedler & Company finansal bir krize girmiş ve ardından kapanmıştır.²⁹

Ülkemizde buna benzer basına da yansıyan dikkat çekici bir vaka örnek olarak verilebilir. 14 Nisan 2005'te İstanbul Modern'de düzenlenen bir retrospektif sergide yer alan Fikret Muallâ'nın 241 eserlerinden bazılarına yönelik "sahte" iddiaları olmuş, serginin, küratörlerin ve serginin düzenlendiği galerinin güvenilirliğine yönelik şüpheler olmuştur. 14 Nisan - 25 Ağustos 2005 tarihleri arasında açık kalan sergide yer alan sanatçıya ait eserlerin bazılarının nereden geldiğinin kimden alındığının belli olmaması yani provenansının belirsizliği şüphelere neden olmuştur. İddialara ilişkin galeri sahipleri, koleksiyonerler ve uzmanların eserlerin orijinalliğe ilişkin görüşleri, eserlerin sergilenmeden önce laboratuvar da X-ray ve radyokarbon testi uygulanmasının gerekliliği yönünde olmuştur. Ancak özellikle nesnenin yaşının –sanatçının faal olduğu yıllar göz önüne alınarak– kanıtlanmasında kullanılan radyokarbon testinin yakın tarihli eserler için değil daha eski olduğu tahmin edilenler için faydalı olabileceği belirtilmiştir.³⁰

3. Yayınlar ve Uzman Görüşleri

Bir provenans araştırmasında arşiv belgelerinin yanı sıra sanat eserlerinin farklı bileşenlerini; yöntem, ekol ve tekniklerini ele alan monograflar, belirli bir sanat dalı üzerine yoğunlaşmış araştırmaların yorum ve eleştirilerini içeren süreli yayınlar ve bu yayınlara erişimi sağlayan danışma kaynakları da kullanılmaktadır.

Sanat dünyasında, belirli sanat akımları veya sanatçılar üzerinde uzmanlaşmış kişiler bulunmaktadır. Bu kişiler otorite hâline gelerek ve sanat eserlerinin orijinalliği üzerine araştırmalar yaparak bir nevi ekspertizlik hizmeti sunmaktadır. Bazı uzmanlar, bir sanat eserinin gerçekten sanat eseri mi yoksa sadece bir resim mi olduğu konusunda da otorite hâline gelmiştir. Flaman ressam Pieter Brueghel (1525-1569), birçok önemli eser üretmiş ve yaşadığı dönemde büyük ilgi görmüştür. Ancak, günümüzde yalnızca 45 civarında imzalı tablosu bilinmektedir. Pieter Brueghel'in imzalı resimleri nadiren satışa sunulmaktadır. Oğul Pieter Brueghel

²⁹ Avrich Barry. *Made You Look: A True Story About Fake Art* [2020]. Netflix. <https://www.netflix.com/title/81406333> [Erişim tarihi: 16.08.2024]

³⁰ Fikret Muallâ Retrospektifi, <https://www.istanbulmodern.org/sergi/gecmis/fikret-mualla-retrospektifi> [Erişim tarihi: 10.01.2025]; "Mualla sergisinde bilirkişi tartışması", *Milliyet* (1 Haziran 2005).

(1564-1638) ise babasının eserlerine olan talebi karşılamak amacıyla bir atölye kurmuştur. Bu atölyeden çıkan eserler ise genellikle değişken kalitede olup herhangi bir imza taşımamaktadır. Pieter Brueghel, bu kopyacı konumundan dolayı babasının ününe ulaşamamıştır. Arşiv kayıtları da oğul Brueghel'in çalışmalarının düşük fiyatlara satıldığını göstermektedir. Baba Brueghel'in eserlerinin nadirliği ve neredeyse satın alınamaz olması sebebiyle atölyede üretilen binlerce eser, sanat-severlerin talebini bir şekilde karşılamıştır. XVIII. yüzyıl sonlarında ve XIX. yüzyılda kopya eserlerin kötü ünü Genç Brueghel'in eserlerinin fiyatlarını da olumsuz etkilemiştir. Ancak XX. yüzyılın ikinci yarısında Genç Brueghel'in eserlerine bakış açısı tamamen değişmiş, eserler akademisyenler tarafından ilgiyle incelenmeye başlanmıştır. Oğul Brueghel'in eserleri daha geniş bir tanınırlığa kavuşmuş ve Brueghel için çeşitli sergiler düzenlenmeye başlanmıştır. Ardından da sanatçının tüm eserlerini barındıran, içinde 1.500 kayıt olan iki ciltlik *Catalogue Raisonné* yayımlanmıştır. Akademik ekspertiz ve uzmanlık sayesinde Genç Pieter Brueghel'in eserlerinin maddi değeri de artmıştır. Bu da göstermektedir ki sanat eserleri farklı dönemlerde veya farklı kişiler tarafından yeniden değerlendirildiğinde maddi değerlerinde de değişiklikler yaşanmaktadır.³¹

1990'lı yılların başında düzenlenen bir İvan Ayvazovski (1817-1900) sergisinde sergilenmek üzere Türkiye'nin en önemli koleksiyonerlerinin 50 eseri incelemek üzere Rusya'dan gelen bir uzman, bu tabloları sadece 13'ünün gerçek Ayvazovski eseri olduğunu tespit etmiş ve sergi sadece 13 eserle açılabilmiştir. Bir diğer sahtecilik olayı olarak Cevat Hamit Dereli'nin (1900-1989) tablosu üzerinden yapılan sahtecilik, izlenen yöntem açısından örnek olarak gösterilebilir. Sahtekârlar, ressamın *Balık Satıcıları* adlı tablosundan yola çıkarak iki yeni tablo üretmiş. Bu iki tablo daha sonra bir müzayedede *Balıkçılar* adı ile satışa çıkarılmıştır. Tabloların sahte oldukları fark edilmesiyle tablolar müzayededen çıkarılmıştır.³²

Değerlendirme ve Sonuç

Bu çalışma, sanat eserlerinin provenans araştırmalarında arşiv belgelerinin kritik önemini vurgulayarak, bu süreçte kullanılabilecek belge türleri, yöntemler ve teknikler hakkında kapsamlı bir çerçeve sunmaktadır. Literatüre yaptığı en önemli katkılardan biri, provenans araştırmalarında kullanılabilecek belgeleri sistematik bir şekilde sınıflandırmasıdır. Ayrıca, grafoloji, radyokarbon tarihlendirme ve UV ışını gibi tekniklerin uygulanabilirliğine dair öneriler sunarak, akademik ve pratik alanlarda bu yöntemlerin daha etkin kullanılmasına zemin hazırlamaktadır.

Uygulama alanlarına yönelik olarak, sanatçıların, koleksiyoncuların ve sanat galerilerinin belge oluşturma ve saklama süreçlerinde sorumluluklarını artırmaya yönelik öneriler geliştirilmiştir. Sanat eserlerinin kaynağını ve orijinallliğini

³¹ Victor Ginsburgh, Anne-Sophie Radermecker, and Denni Tommasi, "The Effect of Experts' Opinion on Prices of Art Works: The Case of Peter Brueghel the Younger", *Journal of Economic Behavior & Organization*, 159 (2019), s. 38.

³² "Dolandırıcılık sanatı", (12 Mart 2021).

belgelemek için sanatçıların eserlerini imzalamaları, kapsamlı bir envanter kaydı tutmaları ve eserle ilgili tüm belgeleri organize bir şekilde arşivlemeleri gerektiği vurgulanmıştır. Benzer şekilde, sanat galerilerinin, sergilerden ve satışlardan geriye kalan belgeleri düzenli bir şekilde saklaması ve her eser için orijinallik sertifikası sunması, provenans araştırmalarını daha etkili hâle getirecektir.

Sanat eserlerinin provenansının belirlenmesinde arşiv belge ve kayıtlarının kullanılması, bu materyalin kanıt değerinin kullanıldığı farklı bir alanı ifade etmektedir. Arşiv belge ve kayıtlarına atfedilen “delil olma” niteliği, sanat eserlerinin sanatsal değerinin güvenilirliği ile koleksiyon nesnesi olabilme potansiyeline yönelik somut göstergelerin yorumlanmasına destek verebilmektedir.

Arşiv oluşturma ve yönetim kültürü, kişisel ve kurumsal belge varlıklarının karşılaşılan sorunların çözümünde kullanılması gerekliliğinden ortaya çıkar. Resmî işlemler ve gereksinimler sonucunda üretilen ve/veya alınan belgeler ve tutulan kayıtlar, kişi ve kurumların sosyal ve ekonomik hayatlarında belirleyicidir. Bu alanlardan biri de sanat ve sanat eserleridir. Sanat eserlerinin koleksiyon nesnesi olarak değer kazanması, her bir parçanın orijinalliğinin önemini artırmıştır. Sahte veya kaynağı/provenansı şüpheli parçalar, bütünün değerini düşürebilecek ciddi bir sorun olabilir. Bu nedenle her bir koleksiyon parçası sanat eserinin provenansının mümkün olduğunca esere ilişkin belge ve kayıtlarla araştırılıp doğrulanması veya en azından şüphelerin kaldırılması gerekir.

Kişisel bir faaliyet olan sanat eseri koleksiyonculuğu, son yüzyıldır yatırım amacıyla da yapılmaya başlamıştır. Böylelikle koleksiyon parçalarının maddi değerinin belirlenmesi koleksiyonu oluşturan eserlerin orijinalliği ve koleksiyona katılınca kadarki hikâyesine bağlıdır. Teklik, orijinallik, fiziksel kondisyonun yeterliliği, yasal yollarla elde edilmiş olma gibi kriterler, sanat eserinin provenansı için de önemli bilgiler içerir.

Sanatın sosyo-kültürel ve ekonomik ilişkileri de diğer insan ilişkilerinde olduğu gibi bileşenlerince –sanatçı, sanat eseri uzmanı, müze– kayıt altına almaya çalışılır. Sanat eseri ve sanatçının merkezde olduğu bu belgeleme süreci, sanat eserine ilişkin ticari ve hukuki dayanakları somutlaştırmanın yanı sıra provenansına ilişkin büyük oranda güvenilir olmasına da yardımcı olabilir.

Sanat eserlerinin orijinalliği hem sanatsal hem de maddi anlamda önem taşımaktadır. Eserlerin orijinalliğinin tespitinde arşiv belgelerinin önemli payı bulunmaktadır. Bir sanat eserinin provenans araştırmasında arşiv kayıtları ve belgelerinden, çeşitli araç, ekipman ve tekniklerden, çeşitli yayın ve uzman görüşlerinden yararlanılmaktadır.

Provenans araştırmasında kullanılan arşiv kayıtları ve belgeler; sanatçı mektupları, günlükleri, defterleri, sanatçı katalogları, satış katalogları, sergi broşür ve afişleri, envanter kayıtları, çerçeve ve tuvaldaki işaretler, damgalar ve etiketler, fotoğraflar, miras kayıtları, bağış anlaşmaları, gazete yazıları, orijinallik sertifikaları, sigorta kayıtları, restorasyon raporları olabilmektedir. Provenans araştırmasında grafoloji, mikroskop, ultraviyole, X-ray, radyokarbon tarihlendirme gibi yöntemler de kullanılabilmektedir.

Bir sanatçının eserlerini imzalaması, eserin ona ait olduğunu ifade etme şeklidir.

Gelecekte provenans araştırmalarının daha sağlıklı yapılabilmesi için sanatçıya, koleksiyonere, sanat galerileri ve sanat merkezlerine sorumluluk düşmektedir. Bu bağlamda söz konusu bileşenlere ilişkin öneriler aşağıdaki gibidir;

Bir sanatçının eserlerini imzalaması, eserin ona ait olduğunu ifade etme şeklidir.

Gelecekte provenans araştırmalarının daha sağlıklı yapılabilmesi için sanatçıya, koleksiyonere, sanat galerileri ve sanat merkezlerine sorumluluk düşmektedir. Bu bağlamda söz konusu bileşenlere ilişkin öneriler aşağıdaki gibidir;

- Sanatçılar için;
  - ❖ Eserlerinde şaibe olmaması için bütün eserlerini imzalamalı veya kendilerini tanıtabilecek işaretler bırakmalıdır.
  - ❖ Ürettikleri her bir esere isim vermeli veya numaralandırmalı ve basit bir envanter kaydı tutmalıdır. Bu kayıta eserin fotoğrafı, ismi, boyut ve teknik bilgilerinin yanı sıra nerede/kimde olduğu, satılmış veya hediye edilmişse ona ilişkin bilgiler de yer almalıdır.
  - ❖ Sanat malzemelerini aldıkları yerlerin ve harcamalarının kaydını tutmalıdır.
  - ❖ Eserlerini sigortalattıysa buna ilişkin belge ve kayıtları saklamalıdır.
  - ❖ Eser üzerinde herhangi bir restorasyon işlem yapıldıysa, restorasyon raporu tutulmalı ve bu raporları saklamalıdır.
- Koleksiyonerler için;
  - ❖ Bir sanat eseri alırken özellikle güvenilir bir aracı kurumdan, sanat galerisinden, müzayede evinden veya sanatçının doğrudan kendisinden satın almayı tercih etmelidir.
  - ❖ Satın aldıkları eserin orijinalliğini belirten belgeleri eserle beraber almalı ve saklamalıdır.
  - ❖ Aldıkları sanat eserlerini sigortalattıysa buna ilişkin belge ve kayıtları saklamalıdır.
  - ❖ Eser üzerinde herhangi bir restorasyon işlem yapıldıysa, restorasyon raporu tutulmalı ve bu raporları saklamalıdır.
- Sanat galerileri ve sanat merkezleri için;
  - ❖ Ticari birer işletme olarak kanunen tutmakla yükümlü oldukları belgelerin ve defterlerin yanı sıra her galeri, koleksiyonundaki eserlerin envanter kaydını tutmalıdır. Sanat galerileri, satılan eserlerin yeni sahiplerinin bilgilerini de ilgili mevzuat çerçevesince saklamalıdır.

- ❖ Eğer koleksiyondaki sanat eserleriyle ilişkili belgeler varsa bunları da bir arada saklamalıdır.
- ❖ Sanat galerileri, açtıkları sergilerin bilgilerini de kayıt altına almalı, bu bilgiler tarih, yer, sergilenen eserler ve sahipleri gibi bilgiler olmalıdır.
- ❖ Sattıkları eserler için bir sertifika düzenleyip, bunu müşterilerine verirken bir kopyasını da arşivlemelidir.
- ❖ Sanat eserleri hakkında hazırlanan uzman görüşlerini, raporları, tanıtım ve eleştiri yazılarını saklamalıdır.
- ❖ Sergi için üretilen her türlü materyali (broşür, afiş, katalog, fotoğraf vs.) arşivlemelidir.
- ❖ Genelde her sanat galerisi ya da müze, koleksiyonlarındaki eserleri sigortalatmaktadır. Bu kurumlar, eserler kurumlarında yer almasa da sigorta belgelerini saklamalıdır.
- ❖ Bağışlanan eserlerle ilgili hukuki bakımdan da belirleyici olan sözleşmeler düzenlemeli bunları arşivlemelidir.
- ❖ Eser üzerinde herhangi bir restorasyon işlem yapıldıysa, restorasyon raporu tutulmalı ve bu raporları saklamalıdır.

Bir provenans araştırması yapılırken sondan başlanıp geriye doğru bir araştırma yapmak daha uygun olacaktır. Ayrıca eserle ilgili bilinen bilgi ve belgeleri derleyip eksik kalanları araştırarak bir araştırma düzeni oluşturulabilir. Bu süreç basit anlamda aşağıdaki gibi olabilir.

- Eserdeki imza, rumuz, inisyal gibi tanımlayıcı işaretlere bakarak eserin üreticisinin kim olduğuna ilişkin işaretler incelenmelidir.
- Çerçeve/ tuvalde herhangi bir işaret, damga, etiket olup olmadığı araştırılarak varsa bu işaretlerin kaynağına gidilmelidir.
- Eserin sanatçısı belliyse, eserin onun olduğuna dair belgeler ve yayınlar incelenmelidir. Bu belgeler;

- ❖ Mektuplar, günlükler, eskizler, notlar,
- ❖ Sanatçı envanteri,
- ❖ Müze - galeri envanterleri,
- ❖ Sanatçının sergilerinden afişler ve broşürler
- ❖ Sergi ve/veya satış katalogları,
- ❖ Fotoğraflar,
- ❖ Satış, miras ya da bağış belgeleri,
- ❖ Orijinallik sertifikaları,
- ❖ Sigorta kayıtları,
- ❖ Gazete kupürleri,
- ❖ Restorasyon raporları,

Daha profesyonel olarak;

- Eserdeki imzanın gerçekliğini kanıtlamak için imza analizleri yaptırılmasıdır.
- Eserin, ait olduğu sanılan sanatçının yaşadığı dönemde yapıldığını kanıtlayan deneysel araştırmalar (x- ray, mikroskop veya ultraviyole) yürütülmesidir.

Sonuç olarak, bu çalışma, sanat eserlerinin orijinalliğinin kanıtlanmasında arşiv belgelerinin önemini vurgulamakla kalmayıp, bu süreçte izlenmesi gereken yöntemlere dair somut rehberler sunarak hem teorik hem de pratik açıdan önemli bir boşluğu doldurmaktadır.

EXTENDED ABSTRACT

This study examines the relationship between archiving, an interdisciplinary field linked to various scientific disciplines and applications, and art, with a focus on documents. It explains the types of documents that can be used in provenance research of artworks and highlights their importance in establishing the authenticity of the artwork. One of the most important contributions of this study to the literature is its systematic classification of documents that can be used in provenance research. Every work of art has a story and a history. Artworks typically change hands through legal means such as donations, inheritances, or purchases. However, in contrast to these legal methods, some artworks are transferred illegally, stolen, or smuggled. Just as important as the originality of an artwork is the proof of its ownership and provenance. The challenges in provenance research are often caused by artworks being poorly or incorrectly documented, or not documented at all. When sufficient sources about an artwork cannot be found, gaps in its history may appear, leading to legal issues. Although the term provenance typically refers to the origin of archival documents/materials, it is also used to describe the source or origin of artworks, and it can indicate attributes such as originality, authenticity, and reliability. In general, artworks whose artists are known are considered more reliable, valuable in material terms, and more desirable. Of course, not every artwork has clear and complete information about its creator, production timeline, or subsequent details. In fact, copies and/or forgeries of artworks may have been produced. Artworks, particularly paintings, have significant potential for collection and exchange. Over the last 200 years, demand for these art products has dramatically increased, and a “market” with its own specific rules and jargon has emerged. The documents used in provenance research can vary widely, and even documents that might seem insignificant or unrelated can contribute to provenance studies. Documents and records that may be used in provenance research include letters, diaries, notebooks, marks on the artwork itself, stamps, labels, signatures, artist and artwork sales and exhibition catalogs, inventory records, photographs, inheritance records, donation contracts, newspaper clippings, insurance records, certificates of authenticity, and restoration reports. Artist signatures, which are commonly used as indicators of a completed work, also serve to record the time, place, and context of the artwork. Artists have used various symbols and variations in their signatures, rather than relying on a single one, and these variations can be crucial for dating the work. Artists use signatures and handwriting, which evolve

over time into distinct characteristics, both for signing their works and for written communication. These elements of the work are considered important evidence for establishing provenance. In this context, the use of graphology can help clarify doubts about the ownership and authenticity of a work. Maintaining inventory records is vital for detecting losses and locating objects. Each institution should maintain an inventory of objects they deem valuable, in accordance with certain rules. Today, inventory records should include the artwork's number, title, artist, type, dimensions, technical information, its current location or owner, identifying features on the artwork (labels, stamps, etc.), and if the artwork is for sale, its price and purchase details, along with a photograph of the artwork. One of the challenges in provenance research is the confusion or uncertainty in family lineages. Artworks can change hands through inheritance without any documentation, in addition to purchases or donations. When a collector does not leave a will, the entire estate passes to the legal heirs, and artworks are a part of that inheritance. To avoid doubts about ownership, inheritance records are very important under private law provisions. When researching the ownership history of an artwork, inheritance records should also be considered. Furthermore, if an artwork is donated to an institution, a contract between the donor and the institution should be signed and kept. Newspaper clippings can be important archival materials with historical, scientific, and cultural value, not just for individuals but also for public and private institutions. News articles in local or national newspapers can serve as spiritual, historical, and/or evidential documents regarding political and economic matters for institutions or events. Similarly, they can have similar significance for individuals. Experimental analyses using technology/equipment are also conducted to detect forgeries. These analyses include surface examinations of the painting, analysis of the background or underlayers of the paint, and various techniques used for examining the structure. In addition to archival documents, monographs that address the methods, schools, and techniques of an artwork, as well as journals that focus on specific art forms and contain research critiques and commentaries, are also used in provenance research. When artworks are reevaluated by different individuals or at different times, their material value may also change.

In the future, to conduct more accurate provenance research, artists, collectors, galleries, and art centers all have responsibilities. Generally, individuals or institutions should maintain an inventory of the artworks they own, keep all relevant documents (certificates, purchase records, insurance reports, etc.), and artists should sign their works and add their details to their records. Additionally, when conducting provenance research on an artwork, the first step should be to examine identifying marks such as the signature, monogram, or initials. It should be investigated whether there are any marks, stamps, or labels on the frame or canvas, and if found, the source of these marks should be traced. If the artist is known, documents and publications confirming the work's attribution should be reviewed. If the research needs to be expanded, signature analysis and experimental research (e.g., X-ray, microscope, or ultraviolet) can be performed.

Kaynakça

- “7 important things to know about artist signatures”, (24.07.2017). <https://www.christies.com/features/7-things-to-know-about-artist-signatures-8365-1.aspx> [Erişim tarihi: 31.07.2024]
- “636: To Theo van Gogh. Arles, Thursday, 5 July 1888.” <https://www.vangoghletters.org/vg/letters/let636/letter.html#translation> [Erişim tarihi: 15.09.2024]

- Abiuso, Yvett. M.: *Antiquities and the Art Market: Forever Divided or Will Ancient Art Find Its Place in an Evolving Contemporary Art Market?* (Yüksek Lisans Tezi). Sotheby's Institute of Art - New York, 2022 <https://www.proquest.com/dissertations-theses/antiquities-art-market-forever-divided-will/docview/2627562841/se-2> [Erişim tarihi: 31.07.2024]
- Arşiv Terimleri, haz. Fatih Rukancı, Hakan Anameriç ve Alparslan Başar, Ankara: Devlet Arşivleri Başkanlığı, 2023.
- Baltacıoğlu, İsmayıl Hakkı: "Grafoloji, Konusu, Metodu, Prensipler", *Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Dergisi*, Cilt 12, Sayı 1-2 (1954): s. 133-138.
- Barry. Avrich: *Made You Look: A True Story About Fake Art* [2020]. Netflix. <https://www.netflix.com/title/81406333> [Erişim tarihi: 16.08.2024]
- Berman, Amanda: "What is Provenance" (8.4.2022) <https://www.getty.edu/news/provenance-explained-why-it-matters-who-owns-art/> [Erişim tarihi: 12.08.2024]
- Brown, Mark: "Newly Discovered Van Gogh Painting Kept in Norwegian Attic for Years", *The Guardian* (09.09.2013). <https://www.theguardian.com/artanddesign/2013/sep/09/van-gogh-painting-discovered> [Erişim tarihi: 31.07.2024]
- Caraffa, Costanza: "Photographs as Documents/Photographs as Objects: Photo Archives, Art History and the Material Approach", *Collection and Curation*, Vol. 37, Iss. 4 (2018), s. 146-150.
- "Catalogue of the loan exhibition at the Metropolitan Museum of Art, 128 West 14th Street". <https://libmma.contentdm.oclc.org/digital/collection/p15324coll10/id/1271/rec/2> [Erişim tarihi: 20.08.2024]
- "Fikret Muallâ Retrospektifi". <https://www.istanbulmodern.org/sergi/gecmis/fikret-mualla-retrospektifi> [Erişim tarihi: 10.01.2025]
- Findlay, Michael: "The Catalogue Raisonné", In *The Expert versus the object: Judging Fakes and False Attributions in the Visual Arts*, ed. Ronald D. Spencer. New York, NY: Oxford University Press, 2004.
- "Dolandırıcılık sanatı", (12 Mart 2021). <https://gazeteoksijen.com/turkiye/dolandiricilik-sanati-16924> [Erişim tarihi: 10.01.2025]
- Ginsburgh, Victor, Anne-Sophie Radermecker, and Denni Tommasi: "The Effect of Experts' Opinion on Prices of Art Works: The Case of Peter Brueghel the Younger", *Journal of Economic Behavior & Organization*, Iss. 159 (2019), s. 36-50.
- Gökcan, Hasan Tahsin: "Resmi Belgede Sahtecilik Suçu (TCK M. 204)", *Ankara Barosu Dergisi*, Cilt 3 (2009), s. 93-126.
- Gökmener, Ayşegül: *Grafoloji ve Personel Seçimi*. (Yüksek Lisans Tezi). İstanbul: Yeditepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2009.
- Gürgen, Murat: "Oramiral Bülent Bostanoğlu Ünlü Barbaros Tablosunun Sırrını Çözdü", *Habertürk* (5 Şubat 2017).
- Hajdas, Irka, Lucio Calcagnile, Mihaly Molnár, Tamás.Varga and Gianluca Quarta: "The Potential of Radiocarbon Analysis for the Detection of Art Forgeries", *Forensic Science International*, Iss. 335 (2022), s. 1-6.
- Honigsbaum, Mark: "The Master Forger". *The Guardian*. (8.12.2005) <https://www.theguardian.com/artanddesign/2005/dec/08/art> [Erişim tarihi: 31.07.2024]
- Klinger, Linda Susan, Julian Raby: "Barbarossa and Sinan: A Portrait of Two Ottoman Corsairs From The Collection of Paolo Giovio", *Arte Veneziana e Arte Islamica Provincia di Venezia*, 1989, s. 47-59.
- Laborie, Aurore: "One Family's Battle to be Reunited with Art Looted by the Nazis", *CNN Style*, (2.11.2023). <https://edition.cnn.com/style/gimpel-family-art-restitution-france-nazis/index.html> [Erişim tarihi: 20.12.2023]

- Lewison, Jeremy: "The Early Prints of Ben Nicholson", *Print Quarterly*, Vol. 2, Iss. 2 (1985), s. 105-124.
- Marmara, Nursu: *Elyazısının Kişiyi Ait Olup Olmadığını Belirleyen Grafik Göstergeler*. (Doktora Tezi). İstanbul: İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 1994.
- McNeese, Tim: *The Great Hispanic Heritage: Pablo Picasso*, New York, NY: Chelsea House, 2006.
- "Mualla sergisinde bilirkişi tartışması". *Milliyet* (1 Haziran 2005).
- Müze Ulusal Envanter Sistemi (MUES) Envanter Modülü Yaygınlaştırma Çalışmaları 1 No'lu Açıklama Kılavuzu, haz. Hakan Melih Aygün ve Nurdan Atalan Çayırılmaz. <https://zenodo.org/records/6470834> [Erişim tarihi: 11.05.2024]
- [Olivia Ghosh]: "What to Look for on the Back of a Painting: An Expert Guide". (8.11.2022), https://www.christies.com/features/what-to-look-for-on-the-back-of-a-painting-12542-3.aspx?sc_lang=en [Erişim tarihi: 31.07.2024]
- "Provenance: A Forensic History of Art". <https://kam.illinois.edu/resource/provenance-forensic-history-art> [Erişim tarihi: 25.02.2024]
- Ragai, Jehane: "The Scientific Detection of Forgery in Paintings", *Proceedings of the American Philosophical Society*, Vol. 157, Iss. 2 (2013), s. 164-175.
- Richardson, John: *A Life of Picasso Volume I 1881-1906*, Toronto: Random House of Canada Limited, 2013.
- Rukancı, Fatih Hakan Anameriç ve Alparslan Başar: *Arşiv ve Arşivcilik: Kuram, Strateji ve Uygulamalar*, Ankara: Devlet Arşivleri Başkanlığı, 2021.
- Smiley, Meghan: *Uneasy Provenances: Exhibiting, Collecting, and Dealing in the Nazi Era* (Yüksek Lisans Tezi). Arizona State University, 2019 <https://www.proquest.com/dissertations-theses/uneasy-provenances-exhibiting-collecting-dealing/docview/2226619896/se-2> [Erişim tarihi: 31.07.2024]
- van Gogh, Vincent: *Sunset at Montmajour* [Resim]. Van Gogh Museum, Amsterdam, Hollanda. https://en.wikipedia.org/wiki/File:Sunset_at_Montmajour_1888_Van_Gogh.jpg [Erişim tarihi: 20.08.2024]
- Yavuz, Fatma. "Türk Resminin Portre Üstadı: Feyhaman Duran". *El Sanatları*, 23 (2017), s. 52-59.